

Савченко Андрій Володимирович,
заступник начальника слідчого відділу
Головного слідчого управління
Державного бюро розслідувань, доктор
юридичних наук, професор

РЕФОРМУВАННЯ ОКРЕМИХ НОРМ НАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ОГЛЯДУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

На сьогодні Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) – це державний правоохоронний орган України, який виважено й послідовно вибудовує чітку стратегію та тактику своєї діяльності, нарощує необхідні потужності та реалізує завдання, передбачені ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 року № 794-VIII. Водночас ефективність діяльності ДБР залежить від багатьох факторів, у тому числі від того, наскільки змістовними, дієвими та несуперечливими є відповідні норми чинного законодавства України (зокрема, кримінального).

Так, одним з пріоритетних напрямків діяльності для слідчих та оперативних підрозділів ДБР в умовах сьогодення є своєчасне запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням прав людини під час виконання своїх повноважень працівниками правоохоронних органів. У цьому зв'язку на увагу заслуговують питання вдосконалення положень ст. 127 «Катування» Кримінального кодексу України (далі – КК України). Варто вказати, що нещодавно Міністерство юстиції України розробило проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за катування» та винесла його на публічне обговорення.

Слід констатувати, що у пропонуваному варіанті змін до диспозиції ч. 1 ст. 127 КК України визначення катування викладається по-новому. При цьому у Пояснювальній записці до проекту Закону його розробники апелюють до змісту ч. 1 ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, від 10.12.1984 року (далі – Конвенція проти катувань), аргументуючи, що норма про відповідальність за катування у КК України відповідатиме міжнародним стандартам.

Проте, на наш погляд, деякі ключові юридичні конструкції, що характерні для конвенційної дефініції катування, не враховані у пропонованій редакції ст. 127 КК України (зокрема, відсутня вказівка на таку поведінку суб'єкта катування, як «будь-яка дія» та «заподіяння сильного болю»). Звідси норма, що пропонується, може отримати негативну оцінку з боку міжнародних організацій та експертів у майбутньому. Отже, при формулюванні поняття катування слід включити до нього зазначені вище дії, які характерні цьому кримінальному правопорушенню за міжнародними стандартами.

У ч. 3 ст. 127 КК України особливо кваліфікуючі ознаки складу катування розробники проекту Закону виклали таким чином: *«3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, вчинене службовою особою або представником іноземної держави, або вчинене іншою особою, яка діє з підбурювання, з відома чи за мовчазної згоди однієї із зазначених вище осіб»*. Тобто одночасно пропонується виділити суб'єктів кримінального правопорушення, які мають різні змістовні характеристики, що складно узгоджуються між собою – «службову особу», «представника іноземної держави», «іншуособу». При цьому не враховано досвід чинної редакції ч. 1 ст. 146-1 КК України, де зазначено про вчинення кримінального правопорушення «представником держави, в тому числі іноземної».

Уточнимо, що згідно з пунктом першим примітки до ст. 146-1 КК України під «представником держави» в цій статті слід розуміти «службову особу, а також особу або групу осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави». Така юридична конструкція уявляється більш точною і з огляду на зміст ч. 1 ст. 1 Конвенції проти катувань, де зазначено про «державних посадових осіб чи інших осіб, які виступають як офіційні». На цій підставі, зважаючи на положення ст. 146-1 КК України та ст. 1 Конвенції проти катувань, ч. 3 ст. 127 КК України варто було б викласти у такій редакції: *«3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, вчинене представником держави, в тому числі іноземної»*.

Водночас примітку до ст. 127 КК України пропонується сформулювати таким чином:

«Примітка. 1. Під представником держави в цій статті та статті 146-1 цього Кодексу слід розуміти службову особу, а також особу або групу осіб, які діють з підбурювання, з відома чи за мовчазної згоди держави».

2. Під представниками іноземної держави в цій статті та статті 146-1 цього Кодексу слід розуміти осіб, які діють як державні службовці іноземної держави або проходять військову службу у збройних силах, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах, або осіб, які займають посади в зазначених або будь-яких інших державних органах чи органах місцевого самоврядування іноземної держави, утворених відповідно до її законодавства, або які діють за наказом таких осіб, а також представників іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.».

За такого підходу потребує виключення примітка до ст. 146-1 КК України, оскільки визначення передбаченого в ній представника держави та представника іноземної держави буде охоплюватися приміткою до ст. 127 цього Кодексу.

Паралельно із цим у ч. 2 ст. 426-1 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» КК України, за зразком ч. 2 ст. 365 та ч. 2 ст. 373 цього Кодексу, слід передбачити вказівку на конструкцію «за відсутністю ознак катування», що сприятиме гармонізації окреслених кримінально-правових норм.

Також слід зазначити, що ДБР зосереджується й на розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. З огляду на це, наприклад, інтерес становить проєкт Закону України «Про внесення змін до статті 367 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за службову недбалість, якщо вона спричинила загибель людини» (реєстр. № 4634 від 25.01.2021 року), яким пропонується ч. 3 ст. 367 КК України викласти таким чином: «3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, якщо воно спричинило загибель людини». Вказана пропозиція стосується виключно такого необережного кримінального правопорушення, як службова недбалість. Водночас на практиці наявні непоодинокі випадки, коли небезпечний наслідок у виді спричинення загибелі людини одночасно характерний і для

суміжних кримінальних правопорушень, у тому числі умисних (наприклад, для перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу), проте розробники проекту альтернативних змін пропонують. За цих умов більш дієвим буде уточнення примітки до ст. 364 КК України в частині вказівки на те, що «тяжкі наслідки», як і «істотна шкода», у відповідних складах кримінальних правопорушень можуть полягати у спричиненні як майнової, так і немайнової шкоди. Крім цього, проект пропонує карати винних осіб за вчинення вказаного необережного кримінального правопорушення на строк «від п'яти до десяти років», тобто санкція за службову недбалість буде набагато суворіша за деякі корупційні посягання, які є виключно умисними (наприклад, за зловживання владою або службовим становищем, якщо воно спричинило тяжкі наслідки), що не зовсім справедливо. Отже, покарання у виді позбавлення волі у пропонованій редакції ч. 3 ст. 367 КК України має бути узгоджене з покараннями в суміжних статтях КК України.

Щодо удосконалення норм про кримінальну відповідальність за військові кримінальні правопорушення, які також підслідні ДБР, то, на наш погляд, уточнення потребує ст. 426-1 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень» КК України, зокрема в частині викладення пункту другого примітки до ст. 425 в такій редакції: «2. У статтях 425, 426 та 426-1 цього Кодексу ...».

Переконані, що наведені пропозиції до законодавства будуть сприяти ефективності роботи ДБР і передусім його слідчих підрозділів, при цьому не виключаємо, що вдосконалення можуть потребувати й деякі інші норми КК України.

Харитоненко Ігор Олександрович,
аспірант Київського університету права
НАН України

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Злочини, які характеризуються різними об'єктами, але за своїми ознаками відносяться до кіберзлочинів, мають таку спільну ознаку як додатковий безпосередній об'єкт злочину, яким є кібербезпека, визначення якої можна сформулювати таким